جەنگی نادیار خوێندن پەراوێزێك بۆ بڕوانامە … سمكۆ محەمەد

جۆرج لێکاچ لە وتارێکدا بەناونیشانی فەلسەفە چییە؟. دەڵێ "بابزانین فەلسەفە چییە کە قۆناغەکانی جودا کردۆتەوە، ئەو نهێنییە چییە کە فەلسەفەی ئیمپریالیزم لەگەڵ فەلسەفەی چاخەکانی پێشوو جودا دەکاتەوە؟، بۆچی لەیەکەم روانیندا هەست بە کرانەوەیەوەك دەکەین کە لەرابردوودا ئەو ئاراستەیەی نەگۆڕیوە، بۆچی جارێکی دیکە فەلسەفە دەبێت بەمایەی نەفعی کۆمەڵایەتی؟. هەروەکو مارکس گوتی "ئیدی فەلسەفە کاری وێناکردنی واقیع نییە، بەڵکو گۆڕینی واقیعی کۆمەڵایەتییە"، لەکاتێکدا مەعریفەی نێو زانکۆکان نەفعەکانی بۆ خودێکە کەوای کردووە چاو ببڕێتە سامانی ماتریاڵی، نەك سامانی مەعریفی، بەپێچەوانەی مەعریفەی دەرەوەی زانکۆ، واتە رۆشنبیری خاوەن دەروەستی مەعریفی کە نەفعی گشتی بەگرینگترین تەماشا دەکات.

لەم بەراوردکارییەدا لەنێوان هەردوو ناوەندەکەی خوێندنی کاتی و خوێندنی بەردەوام، تێدەگەین کەبۆچی دوو ئاراستەیە هەیە بۆ کەڵەکە کردنی سەرمایە هەیە، تێزێك هەیە ئامانجی بیرکردنەوەیە و ئەویتر ئامانجی کەڵەکەکردنی سەرمایەیەکە کە هەموو کەسێك دەتوانێ پێی بگات، بۆ نموونە بازرگانەکان و خاوەن موڵکەکانی پێشوو کە تائێستاش بەشێکیان نموونەن، بەشی زۆریان نەخوێندەوار بوون، رۆژنامەنووسەکان بەشێکی زۆریان نەخوێنەوار بوون و قۆناغیان گۆڕی، سیاسییەکان زۆربەیان نەخوێندەوار بوون و بەهەموو بێ ئەزموونیی و هەڵەیەکەوە، شۆڕشیان کرد و ئاراستەی کۆمەڵگەیان گۆڕی، پیاوانی کشتوکاڵی بەهەموو دوورییەکەوە لە شارستانییەت، خۆرسکانە مامەڵەیان لەتەك سرووشتدا کرد و بەرهەمیان کردە ئامانج، سەنعەتکارەکان هەموویان ئەوانە بوون کە بازاڕیان ئاراستە دەکرد و ستایلی ژیانیان گۆڕی و کاریگەرییان هەبوو لەگواستنەوەی لادێکان بۆ شار و هتد.

ئێستا دێینە سەر ئەو ناوەندەی کە دەبوو لەدوای ئەو هەموو قۆناغ و ئەزموونە کرچ و کاڵانەی کە رەخنەی لێگیراوە، هەڵبەت ناوەندی خوێندنی زانکۆکان بەبێ ئامانج نیین بۆ بەدەستهێنانی مەعریفە، بەڵام بەبێ گوێپێدان و بەبێ پەروایی بەرامبەر بەمەعریفەیەك کە ئامانجی گۆڕان بێت لە هەموو کایەکاندا، چونکە دەستەبژێرێك جڵەویان وەرگرتووە و نەوەکان گەورە دەکەن نەك سیستمی پەروەردە،

تاكو بیر لە شتێك نەكەنەوە كە خودی مەعریفەیە لەپێناو خۆناسین بەكاربهێنن.

با لەو نموونەیەوە دەست پێبكەین كە بۆچی هەموو خوێندكارێك كە لەزانكۆ دەردەچێت، دەڵێ (خوێندنم تەواو كردووە دەمەوێ ببم بە شتێك)، هەڵبەت هەموو كەسێك مافی ئەوەی هەیە چاوی لەو هەوڵە بێت كە پێشتر، لەدڵنیاییەوە ئەم قسەیەی كە بۆتە ئیدیۆم، خۆڕسك نییە، بەڵكو پاڵنەرێكی دیكەی لەپشتە، ئەویش لەوێوە ئاشكرا دەبێت كە وەختێك دەبینین توێژینەوە لەهەموو بابەتەكانی زانكۆ لە بازاڕ و لە نوسینگەكان، لەدەرەوەی ماندووبوونی خوێندكار، وەكو هەر كاڵایەك و پێداویستییەك بە پارە دەفرۆشرێت، لەوەش واوەتر بۆ سەلماندن ئەوەیە كە هیچ خوێندكارێك لێپرسینەوە لە توێژینەوەكەی نەكراوە بەمانای ئەكادیمی، هیچ خوێندكارێك دوای تەواوبوون لە زانكۆ، مەعریفەی وەكو چەكێك بەكارنەهێناوە بۆ ڕێگرییكانی بەردەم ژیان، بەدەگمەن خوێندكارێك دەبینین دەركەوێت و بەردەوامی بەو كایەیە بدات كە خوێندوویەتی، هۆكاری ئەمانی ئەوەن كە واگەورە كراون بەو ئیدیۆمەی كە دەبێ خوێندن تەواو بكات، ئەمە جگە لەبێ مەعریفەیی و خۆدەربازكردن لە بەرپرسیارێتی مەعریفی، شتێكی تر نییە، لەكاتێكدا مەعریفە و خوێندن پرۆسەیەكی بەردەوامە و كۆتایی نایات، ئینسان لەهەر قۆناغێكی ژیان بێت، پێویستی بە بەردەوامی خوێندن و بەدەستهێنانی مەعریفەیە.

ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەم پێدا ئەوە فۆڕمێكە لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی كارێكتەری سێبوو لەكۆمەڵگەدا، بەڵام فۆڕمێكی دیكەمان هەیە لەدژی ئەوانەی بڕوایان بەوە نییە وەكو داینەمۆیەك كاربكەن بۆ گۆڕانی كۆمەڵگە. ئەویش مەعریفەی دەرەوەی زانكۆ و ناوەندە ڕۆشنبیرییە فەرمییەكانە بە حكومی و ناحكومییەوە، ئەم نەریتی بێ پەرواییە بەرامبەر بە بەرهەمهێنانی مەعریفە، ململانێیەكی بەردەوامە لەگەڵ دژە پەراوێزخەرەكان، ئەم حاڵەتە لە كوردستان نوێیە، بەڵام لەسەدەی هەژدە لە ڕۆژئاوا نەخۆشییەك بوو، وەكو مالاریا و تاعون یەخەی ڕۆژئاوای بەرنادا، هەتا ساڵی 1848 بەردەوام بوو كە دابڕانی فەلسەفی هاتە كایەوە، بەڵام لەدوای ئەو قۆناغەوە دابڕانێكی مەعریفی هاتە كایەوە، مەبەستم لە هاتنی ماركس و نیچە و فرۆیدە كە بەرپەرچی فەلسەفەی كلاسیكیان دایەوە و ئەلتەرناتیڤیان پێشكەش بە زانكۆ و دەرەوەی زانكۆ كرد.

لەپەنا هەموو ئەو ململانێ و كێشمەكێشی مەعریفییەوە لەنێوان ناوەندەكانی خوێندن و بیرمەندەكانی دەرەوەی زانكۆ، پێشڕەوییەك لەپێناو بەكارهێنانی فەلسەفە و مەعریفە بەگشتی، وەكو تەوژمێكی تر بنەمای خۆی دانا، ئەویش بیرۆكە و خەمی گۆڕینی كۆمەڵگە و ململانێی

چینەکان بوو، ململانێی نێوان پەراوێزخراوەکان و سەنتەریزمەکان سەلمێنەری راستییەکانە، لە حاڵێکدا ئەم تێڕوانینە کە بۆ فەلسەفە خوڵقاو ئیدیۆلۆژیا خراپ کەڵکی لێوەرگرت، هەوڵێك بوو بۆ ناشیرین کردنی، بەڵام هەم نەتوانرا بۆ بەها بکرێ، هەم لانیکەم توانی فەلسەفە لە کورسییە باڵاکان و بڕوانامە وەکو ئامانج، بگوازێتەوە بۆ زمانی سەر شەقامەکان و قاوەخانەکان، ئێستا پرسیارەکە لەوێیە ئایان بۆچی زانکۆ بە هەموو توانایەکی خۆیانەوە، مەعریفەیان نەکردووە بەچەکێك بۆ گۆڕانکاری لە کایە جیاوازەکان، بۆچی نەبووە بەخەمی مەعریفە، بۆچی ناتوانێ کارێکتەری بیرکەرەوە درووستبکات، جگە لەکارێکتەری پەراوێزخراو. ئەو کارێکتەرەی کە بەبڕوانامەیەك ئیکتیفای زاتی دەکات، چونکە لەپرۆسەی خوێندنی ئەو چوار ساڵەیدا، یەك ئامانج لە خەیاڵدانی جێکەوتە بووە، ئەویش بۆ بەدەستهێنانی موڵکیەتی سەرمایەیە، نەك بە مەبەستی خوێندنی بەردەوام، هەڵخرانی هێزێکی گەورە بۆ بەردەم ناوەندەکانی حکومەت و دەسەڵات بەمەبەستی بەدەستهێنانی کاری یەخە سپییەکانی وەکو خۆیان، مەبەستم لە فەرمانبەری مشەخۆر و بەرسێبەر و ماندوو نەناس، بەو مانایەی کە مادام بڕوانامەیان هەیە ئیدی دەبێ کاریان پێبدرێ، لەکاتێکدا بڕوانامە تەنها بڕوانامەی کارە ئەگەر لەدەرەوەی دەزگاکانی حکومەتیش بێ، نەك بڕوانامەی مەعریفە، بۆیە ئەم بیرکردنەوەیە کاریگەری خراپیشی درووستکردووە، بەوەی کە هەر گەنجێك بە کچ و بەکوڕەوە بدوێنی سەبارەت بە خوێندنەوە و مەعریفە، جگە لەوەی خۆیان بە ڕۆشنبیر لەقەڵەم دەدەن، هەروەهاش دەڵێن (ناخوێنین چونك خوێندن هیچ سوودێکی نییە، ئەوەتا شەقامەکان پڕن لە خاوەن بڕوانامە)، لێرەوەیە دەرکەوتەکانی ململانێی نێوان هەردوو ناوەندەی ئەکادیمی زانکۆیی و ناوەندی ڕۆشنبیری دەروەست دەردەکەوێت، ئەو پرسیارەی بەردەوام دەبێ بکرێت، کوا ئەو هێزە گەورەیەی کە لەئەنجامی بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانکۆیی تواناکانیان لەوێدایە، بۆچی ساڵانە سەدان کادری خوێندەواری زانکۆیی لەکایەکانی سۆسیۆلۆژی و ئابوری و کشتوکاڵی و بیناسازی و سیاسی و هتد، تەنها کادرە پزیشکیەکان یاساییەکان دەردەکەون و کاریان دەستدەکەوێ و مومارەسەی کارەکەیان دەکەن، بۆچی حاڵی کۆمەڵگەیەك ڕۆژبەڕۆژ بەرەو خراپتر دەڕوات لەرووی مەعریفی و خودناسی و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتییەوە؟. بۆچی ئەو ناواندانە ناتوانن ئەدیبێك یان سۆسیۆلۆژیستێك یان سیاسییەك یان کاردێکی کشتوکاڵی پێشوو بەتوانا بەرهەمبهێنێ، کەچی هەر ئەو کارێکتەرانە دەوڵەت و کۆمەڵگە بەڕێوە دەبەن کە لەدەرەوەی ناوەندی ئەکادیمیا خۆیان پەروەردە کردووە، ئەمە پرسیارێکە ڕۆژانە دووبارە زیندوو دەبنەوە.

تەکنەلۆجیاو بەڕۆبۆتکردنی مرۆڤ

… ئاراس سەعید

زۆر لەچەمک و ئایدۆلۆژیەکان بەهای خۆیان لەدەستدا، کێشە نەریتیەکانی وەکو؛ زانست و چەپ و کۆمۆنیزم و ئاین و سەرمایەداری، مانایەکی ئەوتۆیان نەماوە، ئەمڕۆ خەڵکی بەدوای ئاڕاستییەکی تر و فەلسەفەیەکی تردا دەگەڕێ کە بەرەو بایەخ دان بە پێداویستیە ماددی و ڕوحیەکان نەک بەرەو مردن.

لەشۆڕشی هیوای ئێریک فرۆمەوە بۆ
بەئامێر کردنی مرۆڤ

کۆمەڵگایەکمان هەیە، خاوەنی هەموو توانایەکەو ملکەچی بەرهەمهێنان و بەرخۆرییە لەبەرزترین پلەی دا و بەڕێخەری تەکنەلۆجیاش ئاڕاستە دەکرێت، مرۆڤ لەم چوارچێوەکۆمەڵایەتیەدا، دەگۆڕێت بۆ دۆڵابێک لەناو ئامێرێکی گەورەدا، ئەم مرۆڤە تێر دەکرێت و بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا هەر نێگەتیڤە، لەڕوی هەڵچونەوە هیچ زیندویەتێکی تێدا نیە بەسەرکەوتنی ئەم کۆمەڵگا نوێیە، تاکگەرایی و ژیانی تایبەتی لەناو دەچن، بوارە گشتیەکان قاڵبگیر دەکرێن و بەرامبەر شتی تر و بەپێی گونجاندی سایکۆلۆجی دەزگاکانی تر بەپینەو پەڕۆ و جۆرێکی تری ئەزمونی خودی مەیسەر دەکرێت.

لەکۆمەڵگایی تەکنەلۆجیدا، مرۆڤ لەگەڵ ملیۆنان کەسی بێگانە بەئاسانی لەژێر کاریگەری کەسایەتی بەهێز و سەرەنج ڕاکێش دایە کەزیرەکانە دەستکەوتەکانی تەکنەلۆجیای پەیوەندی کردن بەکاردەهێنێ، لەپێناو دەستکاری کردنی عەقڵی خەڵک و دەستکاری هەڵچونە دەرونیەکان.

" ئەوەی لەهەموو شت زیاتر تووشی دڵە راوکێمان دەکات، لەدەستدانی چاودێرییە بۆ سیستەمە تایبەتەکان، ئەمە بڕیاری ڕێخەرە تەکنەلۆجیەکانمان جێ بەجێ دەکەین، وەکو بونەوەرێکی مرۆیی هیچ ئامانجێکی ترمان نەماوەجگە لەبەرهەم هێنانی زیاتر، توانای خواستەکانمان بەشتەکان لاوازترە، لەتوانای ڕەتکرنەوەمان بڕی، ئەمە لەبەردەم هەڕەشەیەکی چەکی کۆکوژیداین، یان ئەو ئیفلیجی و

گۆجیەمان، کە بەهۆی دوریمان ل□ بڕیارە بەرپرسیارەکانەوە نێگەتیڤی کردوین”.

مرۆڤ لەلوتکەی سروشتەوە دەبێتە دیلی داهێنانەکانی خۆی و خۆشی توشی وێران بون دەکاتەوە

ئەریک فرۆم دەڵێت؛ ” مرۆڤ لەگەڕانی بەدوای حەقیقەتی زانستیدا، ئەوەندە مەعریفەی بەرهەم هێناوە، ک□ بتوانێت بۆ زاڵبون بەسەر سروشت بەکاری بهێنێ، لەم ڕوەوە گەلێک سەرکەوتنی مەزنی بەدەست هێناوە، بەڵام ب□ پێداگریری لەسەر تەکنەلۆجیاو بەرخۆری ماددی، هەمووشتێکی لەدەست دا، نەک بڕواو ئاینی وبەهامرۆیەکان، بەڵکو توانای هەستکردن و هەڵچونەقوڵەکانیشی لەدەست دا، [دڵشادی و خەمناکی]، ئەو ئامێرەی کەمرۆڤ خۆی دروستی کردووە، پڕۆگرامی تایبەتی وای بۆ بەرهەم هێناوە کە ئەو ئێستا ڕۆشنبیری مرۆڤ دیاری دەکات”.

دیاترین ئەو مەترسیانەی لەم سیستمەدا هەیە ئابوری گرێ دراوە ب□ بەرهەم هێنانی چەکەوە، بێ ڕەچاوکردنی ئەو بڕەی بۆبەرگری پێویستە، ئابوری ئەمڕۆ لەسەر بناغەی ئەومادانە دەڕوات بەڕێوە کە هەڕەشەی کاولکردنی جیهان دەکات، توشی تەگانەیەکی ترسانک بوین، چونکەسەرمایەداری نایەوێ داهێنان وسیستمە تەکنەلۆژیەکان بۆ مەبەستی خزمەتی مرۆڤ بەکاربێنی، ب□ پێچەوانەوە سەرمایەداری لەڕێگەی تەکنەلۆجیاوە نەخۆشیەک بەرهەم دەهێنی تا ئابوریەکی تەندروستی هەبێ.

-———————————

سەرچاوەکان؛

ئەریک فرۆم شۆڕشی هیوا

جۆرج ئۆریۆڵ ڕۆمان 1984

ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا-12-... ڕەسوڵ بێسکێنی

بەشی دوانزهەم و کۆتایی

گەلەکۆمەکێی دەوڵەتە بێگانەکان دژی ڕاپەڕینەکە

بەهۆی ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری دا، لە کوردستانی ئێران شۆڕشی خەڵك و ڕاماڵینی خێرای دەسەڵاتی عەجەم لە بەشێکی خاکی کوردستان و پێشڕەوی بۆ ناوچەکانی تر و دروست کردنی دەوڵەتی کوردستان لەلایەن شێخێکی تەریقەتەوە، هەڕەشەکردن لە تەورێز کە لەدوای تاران دووەم گەورەشاری گرنگی ئێران بوو، هاندانی عەباس میرزای برای شا بۆ هەڵگەڕانەوە و بەشداری لە شۆڕشدا، ئەمانە مەترسی گەورەیان دروست کرد، بۆ سەر تەختی سەڵتەنەتی ناسرەدین شا، کە خۆی لە خۆیدا لە تەنگوچەڵەمەیەکی قوڵ دابوو.

بزووتنەوەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا لە کۆڕ و نووسینە ڕەسمیەکانی دەرباری قاجاردا، بە فیتنە، غائیلە، شۆڕش، طغیان..، ناودەبرا شا بەهەڕەشەیەکی ڕاستەقینەی دانا، کە دەبێ چارەیەکی خێرا و بنەڕەتی بکرێ، (لۆرد کیرزن) دەڵێت: شا داوای یارمەتی لە ڕووسیا کرد، پرس و ڕاوێژی بە ئینگلستان کرد، داوای قەرەبووی لە تورکیا کرد، (شورای دەوڵەت)ی کۆکردەوە بۆ دانانی ڕێو شوێنی دامرکاندنەوەی.

ئیتر لەهەموو ناوچەکانی ئێرانەوە هێز و لەشکر هێنرا بەسەرکردابەتی حیشمەت الدولە بۆ لە ناوبردنی بزووتنەوەی کورد، بەڵام شا تەنیا بە لەشکرکێشی بۆ سەرکوت کردنی چەکداری دانەکەوت، بەڵکو لەهەمان کاتدا بزووتنێکی دیبلۆماسی چالاکی دەست پێکرد، بۆ گەمارۆدانی سیاسی و دیبلۆماسی و جەنگی جوڵانەوەکە، لەگەڵ سەفیرەکانی ڕووسیا و بەریتانیا، هەروەها فەرمانی دا بە محسن خانی سەفیری خۆی لەلای بابی عالی ئەویش بکەوێتەگەڕ.

لە سەرەتای کانوونی یەکەمی 1881دا، موحسن خانی سەفیری ئێران لە ئەستەمبوڵ، نامەی ئاراستەی هەموو هێزە ناوبژیکەرەکان کردبوو، داوای بەگەرخستی دەسەڵاتیانی کردبوو، تا کاریگەرییان لەسەر بابی عالی هەبێت، هەنگاو بنێت بۆ ڕێگاگرتن لە شێخ عوبەیدوڵڵا، کە ئێستا لەناو خاکی تورکیا دایە، سنووری ئێران نەبەزێنێت، سەفیری ڕووسیش سەبارەت بە پەلاماری کوردەکان پشتگیری داواکای موحسن خانی

سەفیری ئێرانی کردبوو.

ناسرەدین شا لە وتەکانی لەگەڵ (زینوفیفی) سەفیری ڕووسیا تێی گەیاند، ئێران وازی لە هەموو جموجۆڵێك هێناوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، ئەویش تکای وایە لەم گیروگرفتە دژی تورکیا پشتی بگرێ، هەروەها داوای لێ کرد ڕووسیا هێز بنێرێتە سەر سنووری ئازەربایجان، بۆ ڕێگرتن لە شۆڕشگێڕانی کورد و یارمەتیدانی سوپای ئێران لەکاتی پێویست دا، زۆر لە دەوڵەتی عوسمانی بکا ئاژاوەی کوردەکان بکوژێنێتەوە، سەرکردەکانیان تەمێ بکات، زەرەر و زیانەکانی لەم شەڕەدا لەئێران کەوتوە تورکیا بۆی ببژێرێ.

(زینوفیف) بەپێڕەوەی لە سیاسەتی ڕووسیای قەیسەری، لای وابوو بەبێ هێزبوونی ئێران زەرەری بۆ ڕووسیا هەیە، بەڵێنی بەشادا خواستەکانی بە پیتربۆرگ بگەیەنێ، ئومێدی یارمەتیشی پێ دا.

ناسرەدین شا داوای لە (تومسونی) سەفیری بەریتانیاش کرد، زۆر لە تورکیا بکا بکەوێتە شەڕ دژی کوردەکان و هاوکاری ئێران بکا، بۆ کوژاندنەوەی شۆڕشەکەیان. لەئەستەمبوڵ میرزا محسن خانی سەفیری دەرباری قاجار لەلای بابی عالی کەوتە تەقەللای دیپلۆماسی، لەلایەك لەگەڵ کاربەدەستانی بابی عالی، کە هاوکاری لەگەڵ ئێران بکا، بۆ سەرکوت کردنی جوڵانەوەکە و هێز بنێرێتە سەر سنووری ئێران – عوسمانی بۆ ئەوەی پشت لە جوڵانەوەکە بگرێ، لەلایەکی تر لەگەڵ سەفیرەکانی ڕووسیا و بەریتانیا تین ببەن بۆ بابی عالی، کە دەست لە پشتگیری جوڵانەوەکە هەڵگرێ، ئاژاوەی کوردەکان بکوژێنێتەوە و سەرکردەکانیان تەمێ بکا. ئێران هۆکاری بزووتنەوەکەی بۆ بارودۆخی ناوخۆی ئێران و خەمڵینی هۆشی ڕزگاری – نەتەوەیی گەلی کورد نەدەگێڕایەوە، بەڵکو ئیمپراتۆریەتی عوسمانیان تاوانبار دەکرد، لەسەر هاندانی پەلاماردانی کوردەکان و شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ سەر خاکی ئێران.

دیپلۆماتەکانی ڕووس لە دوای گەڕانەوەی شێخ بۆ نەهری چاودێری جموجۆڵەکانی ئەویان دەکرد، هەر زوو کاربەدەستانی وەزارەتی دەرەوەی خۆیان ئاگادار کرد، شێخ کەوتۆتە پێوەندی لەگەڵ دەست ڕۆیشتووەکانی کورد و سەرۆکەکانی ئەرمەن و ئاسووری و شەریفی مەککە و خدیوی میسر.

ئینگلیزەکان زانیاری زۆریان لە ڕاپەڕینەکە کۆکردەوە، دژی جوڵانەوەکە بوون، ئامۆژگاری شێخیان کرد دەست هەڵگرێ لە ڕاپەڕین، ئامۆژگاری مەسیحیەکانیان کرد بەشداری نەکەن، دەنگوباسی ڕاپەڕینەکەیان دەگەیاندە کاربەدەستانی عوسمانی و ئێرانی، هانیان دەدان بۆ نەخشەی لەناوبردنی.

(مێجەر تروتێر) کونسوڵی بەریتانیا لە ئەرزروم لە نامەیەکیدا بۆ سەفیری خۆیان لە ئەستەمبوڵ دان بەوەدا دەنێ ئەو هەواڵ و دەنگ و باسە گرنگانەی دەربارەی نهێنیەکانی بزووتنەوەکە پێی گەیشتوون، داویەتیە کاربەدەستانی تورك، خۆیشی ماوەیەکی درێژ لە ئەرزروم مایەوە، بۆ بەشداری لە ئامادەکردنی ڕێوشوێنی لەناوبردنی بزووتنەوەکە.

خواستەکانی شێخ سیاسی بوون و هەردوو دەوڵەتی دەگرتەوە، لەئەنجامی تێشکانی جوڵانەوەکە و دەست تێوەردانی ڕاستەوخۆی بەریتانیا و ڕووسیا سەری نەگرت. عوسمانی کردی بەبەهانە بۆ داواکاری مادی و دواخستنی جێبەجێ کردنی مادەی 60ی پەیمانی بەرلین، گێڕانەوەی قوتور و ناوچەکانی دەوروبەری بۆ ئێران.

ڕووسیاو بەریتانیا دوو هێزی سەرەکی بوون، لەسەر بەهێزکردنی دەسەڵاتی خۆیان لەناوچەکەدا لەگەڵ یەکتری لە ململانێ دابوون، بەڵام کە مەترسی هێزێکی سێیەم وەکو ملازمی ئەم دووانە، پەیدابووبێ، ئەوسا ململانێی نێوان هەردووکیانی خاوکردۆتەوە، تا ئەویان دەردەکرد، هەروەکو لەسەرەتای قەڕنی 19 بەرامبەر مەترسی (ناپلیۆن) ئەمەیان کرد، سەرزەمینی ئێران و عوسمانی ببوو بەمەیدانی ململانێیەکی سەخت لە نێوان وڵاتانی ئەوروپی، بەڵام ڕووسیا و بەریتانیا لە هێزە دەسەڵاتدارەکانی ناوچەکە بوون، هەوڵیان دەدا ڕێگا بگرن لە هاتنی هێزەکانی تر.

بەریتانیەکان هەمیشە دەیانویست ئێران و عوسمانی لەیەك نزیك بکەنەوە و بە گفتوگۆ کێشەکانیان چارەسەر بکەن، بۆ لێدانی بزووتنەوەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا، مستەر (تۆمسن) دەڵێت: من هەل نیە نەمقۆستبێتەوە لەسەر قسەکردن لەگەڵ وەزیرەکاندا، لەسەر مەسەلەی ئاشوبی کوردەکان، جار لە دوای جار دڵنیام کردونەتەوە باوەڕم وابووە کوردەکان ئەوانیان بەهیچ زانیوە، هەوڵم داوە ئەوە بۆ قەدری پاشا و عابدین پاشا بسەلمێنم تا زووە وتوێژەکانی نێوان تورکیا و ئێران تەواو بکرێت. شا پێزانینی خۆی ڕاگەیاند سەبارەت بەو ڕۆڵە چاکەی دیویانە لە هاندانی سوڵتان بۆ هاوکاری کردن لەگەڵیدا بۆ دامرکاندنی یاخی بوونی کوردەکان

هەوڵیان دەدا کۆمسیۆنێك پێك بهێنرێت بۆ باسکردنی کاروبارەکان و دادگایی کردنی شێخ و کوڕەکەی و شۆڕشگێڕەکانی تر، بەردەوام جەختیان دەکرد لە سزادانی ئەو شۆڕشگێڕانەی جەنگیان لەسەر زلهێزێکی دۆست بەرپاکردووە. هانی هەردوو حکومەتی ئێران و تورکیان دەدا ڕێکەوتنامەیەکی ڕەسمی بکەن و هیچ خێڵێکی کورد پەنا نەدەن، کەلەوبەر سنورەوە داوای پەناهیندەیی دەکات، کە بەهۆی خراپەکاری و تاوانەوە لەلایەن کاربەدەستانی خۆیانەوە ڕاودەنرێن، حکومەتی ئێران

ئامادەیی نیشاندا بۆ بەئەنجام گەیاندنی ڕێکەوتنێکی ئاوها لەگەڵ بابی عالیدا، بەڵام هەندێ کێشە هەبوو کە سەفیری تورکیا بۆ ماوەیەك نەچووە بەلای ئەوەدا وتوێژ بکات. بەڵام ئەوان لەم کارە بەردەوام بوون، هەوڵیان دەدا بۆ لەناوبردنی ڕاپەڕینەکەی کورد.

سەردانی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ ئەستەمبوڵ

هەموو نەیارانی شێخ عوبەیدوڵڵا دەیانویست بەهەر شێوەیەك بێت شێخ دەداو بخەن، لەلایەك گوشاری بۆ پسانەوەی ئێران و ڕووسیا و بەریتانیا بۆ سەر دەوڵەتی عوسمانی بۆ گرتن و دوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و کوڕەکانی، لەلایەکی تر هاندانی شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن ڕووسیا و بەریتانیا بۆ گفتوگۆ، دوای کێششێکی زۆر دەوڵەتی ڕووسیای تزار و ئینگلیز شێخ عوبەیدوڵڵایان گەیاندە ئەو بڕوایەی پێویستە لە ڕێگای وتووێژەوە چارەسەرێك بۆ مەسەلەی کورد بدۆزرێتەوە، بۆ ئەم مەبەستە شێخ بڕیاریدا سەردانی ئەستەمبوڵ بکات، لەو بارەیەوە حەسەن عەلی خان لە مێژووی: (11ی ڕەجەبی 1298ی کۆچی بەرامبەر 9/6/1881ز) لەنامەیەکدا بۆ: عەلائولدەولە (ئەمیرنیزام) لە تەورێز دەنووسێت: ڕۆژی شەمە (6)ی مانگ، موسا پاشا بە(3) تابوور سوپاوە چوونەتە بارەگاکەی "شێخ" و گرتوویانە و دەست بەجێ بەرەو "وان" یان بردووە، تا لەوێشەوە بە ئەستەمبوڵی ببەن، بەو جۆرەش کە ڕوون بوەتەوە کوڕەکانی شێخ هەڵاتوون و نێردراوانی دەوڵەتی عوسمانیش بە دوایاندا دەگەڕێن، تا بیانگرن و لەگەڵ شێخدا بیانبەن. ئیتر شێخ بەڕێزێکی زۆرەوە بە گیراوی برایە ئەستەمبوڵ، ئەگەرچی لەوێ پێشوازی شاهانەی لێ کرا، بەڵام خواستە سیاسیەکانی پشت گوێ خرا و خۆشی بەدەست بەسەری لەوێ لەجێگایەك دانرا.

کوژرانی هەمزاغای مەنگوڕ و هاوڕێکانی

دوای دوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و گوشار و تەنگ پێ هەڵچنینی هەمزاغای مەنگوڕ لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە، لەسەر سنوورەکانی عوسمانی – ئێرانی بەتایبەتیش لە (4- 6- 1881ز) بەدواوە واتە: لە دوای گرتن و بردنی شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە، لەبارەگاکەی خۆیەوە بۆ (وان) و دواتریش بۆ ئەستەمبوڵ، ئیتر هەمزاغا تروسکایی هیوای هەڵسانەوەی شۆڕشی بەرەو کزبوون و کوژانەوە دەچێ و تێ دەگات دەرەتانی پەڕینەوە و داڵدەدانی ئەویش لە قەڵەمڕەوی عوسمانیدا تەسك دەبێتەوە، ئەوسا لەوێ ناچار دەبێ خەمی گەڕانەوەی خۆی بۆ ناوچەکە و نیشتیمانەکەی خۆی بخوات و بۆ

ناچاری وەڵامی ئەو دەستە خائین و خۆ فرۆشانە بداتەوە کە بەناوی متمانە و دۆستایەتی دێرینەوە دەکەونە زەمینە خۆشکردن بۆ دڵنیاکردنەوە و تەفرەدان و هێنانەوەی بە سوێند و درۆ و دەلەسە بۆ ناو تەڵە و داوی بۆسەیەکی دڕندانەوە. ئەگینا بەرلە گرتن و بردنی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ ئەستەمبوڵ، بەو پەڕی ژیانەوە و هەڵسانەوەی شۆڕشەوە ژیاوە، وەك لە نامەی ژمارە (103)ی حەسەن عەلی خاندا دەردەکەوێ، بایەخی بەنامەی خودی سوپاسالاری ئێرانیش نەداوە، کە داوای گەڕانەوەی لێ دەکات، بەفیز و شکۆیەکی شۆڕشگێڕانەوە، مەرجی لەتوانا بەدەر، بۆ ئەو داوایەی سوپاسالار دادەنێ.

حەسەن عەلی خان لەماوەی ئەو 8 مانگەی لە سابڵاخ فەرماندەی ناوچەکە بووە، تەقەلاکانی بۆ دارشتنی نەخشە و پیلان و فریودان و خستنەداوی هەمزاغا زۆر شێلگیرانە لەکاردابووە، لە ڕێگای هاوڕێ دێرینەکانیەوە وەك میرزا قاسمی قازی و قادرئاغای دێبۆکری، بەبەڵێنی ئەوەی ئەگەر بگەڕێتەوە جگەلە لێخۆش بوونی گوێ لە داخوازیەکانیشی دەگیرێ، ئیتر بەفێڵ و درۆ هەمزاغایان خستە داوەوە و کەوتە بۆسەیەکی نامەردانەوە، هەمزاغا ڕۆژی هەینی (3ی ڕەمەزان- 31- 7- 1881ز) سەعاتێك پێش خۆرئاوا بوون کوژرا، هەروەها دوانزەکەس لە برازا و خۆشکەزاکانی لەگەڵیدا کوژران و کۆتایی بەچالاکیەکانیان هێنرا.

هەڵاتن و گەڕانەوەی شێخ بۆ کوردستان

شێخ عوبەیدوڵڵا کە زانی زیندانی کراوە لە بابی عالی نائومێد بوو، دوای ساڵێك مانەوەی لەو□ بەنهێنی کەوتەوە هەوڵدانی ڕێکخستنەوەی هێزەکانی، پێوەندی لەگەڵ لایەنگرەکانی و لەگەڵ نوێنەرانی دەوڵەتانی بێگانە نوێ کردەوە، تا هەلێکی بۆ هەڵکەوت، لە ئابی 1882 بەپاسپۆرتێکی دروست کراو بەناوی بازرگان قیزای ڕووسیای وەرگرت، لەبەرگی بازرگانێکدا لەڕێگای کافکاسەوە ڕووی کردەوە کوردستان، گەڕایەوە بارەگاکەی خۆی بۆ درێژەپێدانی خەبات.
هەڵاتنی شێخ عوبەیدوڵڵا پەژارەی زۆری لای دەرباری قاجاری دروست کرد، ئێران داوای لە بابی عالی کرد کە بیگرێ و دووری بخاتەوە، هەروەها داوای لە ڕووسیا و بەریتانیاش کرد پشتی بگرن، ئێران و ڕووسیا و بەریتانیا بابی عالیان ناچار کرد چارەی سوپایی مەسەلە بکات. هەردوو دەوڵەتی تورکیا و ئێران دەرفەتێکی وایان بەشێخ نەدا بتوانێ بە ڕێك و پێکی پەیوەندی بە لایەنگرانیەوە بکا و سەرلەنوێ ڕێکیان بخاتەوە. هێزە چەکدارەکانی تورك لە هەکاری چوونە سەر شێخ عوبەیدوڵڵا لە کۆتایی تشرینی یەکەمی 1882 بەدیل گیرا، بەهێزێکی

گەورەوە لەگەڵ 100 خێزانی لایەنگری ڕەوانەی موسڵ کرا. ئینجا لە موسڵەوە ڕەوانەی ئەسکەندەروونە، و بەیروت و پاشان دوورخرایەوە بۆ حیجاز، لەوێ گلیان دایەوە تا ساڵی 1883 هەر لە حیجاز کۆچی دوایی کرد. ئیتر بەدوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و هاوڕێکانی پەردەی ڕاپەڕینی کورد لە ساڵی 1880 دادرایەوە و بەیەکجاری خامۆش بوو.

ئەنجامی شکستی ڕاپەڕینەکە

ڕووشوێنەکانی جێبەجێ کردنی بەرنامەی دەربارەی ئێرانی بۆ کوژاندنەوەی ڕاپەڕینەکە لەمەیدانی جەنگی، سیاسی، دیپلۆماسیدا سەری گرت، لەبواری جەنگی شا توانی هێزێکی ڕێك و پێکی مەشق پێکراوی بەدیسپلین بەفەرماندەیەکی سیاسی- سوپایی لێوەشاوە و بەهاوکاری ئەفسەری شارەزای نەمسایی ڕەوانەی کوردستان بکات، لە کوردستانی بن دەستی ئێران هێزە چەکدارەکانی ئێران میلیشیا و نیزامی بەتوند و تیژییەکی لە ڕادەبەدەر کەوتنە سەرکوت کردنی خەڵك و سزادانی بە کۆمەڵ بۆ ئەوەی چاوترسێن ببن و جارێکی تر زاتی هەڵگەڕانەوە و ڕاپەڕین نەکەن، کە توانای مرۆیی و ئابووی خەڵکی لە ناوچەکە بڕی، بەقسەی سەرچاوەیەکی ئاگاداری وەکو مسعود میرزا زل ئەلسوڵتانی کوڕی ناسرەدین شا لەو چەند هەفتەیەدا سەد هەزار کەس کوژران و سەد هەزار کەس دەربەدەر بوون و دوو هەزار گوندی گەورە و بچوك وێران کران، ئەمەش زەرەرێکی ئەوەندە قورس بوو لە کورد کەوت، تا نزیکەی 30 ساڵ وزەی جوڵانی لە بزووتنەوەی نەتەوەی کوردی ئێرانی نەهێشت.

لە کوردستانی بن دەستی عوسمانیدا سوڵتان بەپێچەوانەی ئێرانەوە، هەوڵی دا کورد بەلای خۆیدا ڕابکێشێ و بیکاتە هێزێکی گەورەی ڕێکخراو، بۆ پاراستنی سەڵتەنەتی خۆیی و بەکارهێنانی لە سەرکوت کردنی ئەرمەنیەکان و بەکارهێنانی لە شەڕدا دژی ئێران و ڕووس. سوڵتان عەبدولحەمید لەگەڵ شێخ و مەلاکانی کورد پێوەندی پتەوی دروست کرد، موچەی بۆ زۆربەیان بڕیەوە، کوڕ و نەوەی ئەمیرە کوردە لێخراوەکان لە ئەستەمبوڵ لە خۆی نزیك کردەوە، هەندێ قوتابخانەی لە هەندێ جێگای کوردستان دامەزراند، لە ساڵی 1885 یشەوە دەستی کرد بە نزیك خستنەوەی ئاغا و شێخ و مەلاکانی کورد لە خۆی بۆ پێکهێنانی تیپە حەمیدیەکان (حەمیدیە سواری الایلری) لەخێڵ و هۆزەکانی کورد.

لەگەڵ ئەوانەشدا بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بە تێپەڕینی زەمان ناوەرۆکە سیاسیەکەی چاکتر خەمڵی، کە دواتر لە شێوەی هۆشی نیشتمانی پەیدابوونی گۆڤار و بڵاو کراوە، دامەزراندنی یانەی

ڕۆشنبیری و ڕێکخراوی سیاسی زیاد بوونی دەوری کورد لە بابی عالیدا خۆی نواند.

بزووتنەوەی نەتەوەیی 1880 لە جاران زیاتر سەرنجی دەوڵەتە ئەوروپیە گەورەکانی بەلای خۆیدا ڕاکێشا، گرنگی ئەم گەلی کورد لەناوچەکەدا، بەتایبەتی گرنگی جیۆپۆلەتیکی نیشتمانەکەی بۆ ئەوان دەرکەوت، هەوڵیاندا لە جاران زیاتر دەسەڵاتی خۆیان لە کوردستان بەهێز بکەن. گەریدە و ئەفسەر و ئارکیۆلۆگ و جاسوس… سەردانی کوردستانیان دەکرد، لێکۆڵینەوە لە زمان و فەرهەنگ و مێژوو، لایەنی سیاسی، کۆمەڵایەتی ژیانی خەڵکی کوردستان و جوگرافیای وڵاتەکەیان لەلایەن دەزگا زانستیەکانی ڕووسیا و بەریتانیا و ئەڵمانیاوە پەرەی سەندو زۆرتر بوو، ئەمەش بایەخدانی ئەو دەوڵەتانەیە بە کورد و شوێنی ژیانی.

ڕەسوڵ بێسکێنی

سەرچاوەکان:

1- حەسەن عەلی خانی گەڕووسی، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی قاجاری دا..، و: لە فارسیەوە: محەمەد حەمە باقی، چاپخانەی دەزگای ئاراس – هەولێر- ساڵی 2007.

2- جەلیلی جەلیل، ڕاپەڕینی کوردەکان ساڵی 1880، وەرگێڕ: دوکتۆر کاوس قەفتان، چاپخانەی (الزمان)، بەغدا- 1987.

3- دکتۆر عەزیز شەمزینی، جوڵانەوەی ڕزگاریی نیشتمانی ی کوردستان، وەرگێڕانی: فەرید سەسەرد، چاپی دووەم، سلێمانی- 2006.

4- د. وەلید حمدی، کورد و کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیادا، و:محەمەد نوری تۆفیق، چاپخانەی ئۆفیسی تیشك، سلێمانی 1999، ل 247. نەوشیروان مستەفا، کورد و عەجەم.

5- عەلی خان گەنجخان ئەفشار، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی قاجاری دا…، وەرگێڕانی: محەمەد حەمە باقی، چاپخانەی ئاراس- هەولێر – 2007.

6- محەمەد حەمە باقی، ڕاپەڕینی هەمزاغای مەنگوڕ لەبەڵگەنامەکانی قاجاریدا1854-1881)، چاپی یەکەم، چایخانەی وەزارەتی پەروەردە” 2002.

7- م. س. لازاریف، مێژووی کوردستان، وەرگێڕانی: هوشیار عبداللە سەنگاوی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات – هەولێر، 2008.

8- نەجاتی عەبدوڵڵا، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی فرەنسیدا (1879- 1882)، سلێمانی 2004.

9- نەوشیروان مستەفا، لەتاریکیەوە بەرەو ڕووناکی، چاپخانەی دەزگای چاپ و بەخشی سەردەم، سلێمانی – 1999.
10- نەوشیروان مستەفا ئەمین، کوردو عەجەم مێژووی سیاسی ڕووداوەکانی ئێران، چاپی سێیەم، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی – 2007.
11- هەستیار کەمال کوردی، سیاسەتی ڕووسیای قەیسەری بەرامبەر بە کورد (1850- 1914)، چاپی یەوکەم، چاپخانەی حەمدی، سلێمانی 2011.

بیـــری موسافرەکـــانم دەکەم : چیرۆکە تەکسی ... جەلال قادر

بیری ئەو ڕێبوارانە دەکەم کە بەیەک ڕستەی سەرنجڕاکێش، هەست و سۆزمیان سڕ دەکرد. بۆ نموونە :

جارێکیان خانمێکی نازدار موسافرم بوو، بەم شێوەیە وەڵامی موبایلەکەی دایەوە :

جا بە من چی، مرد؟ ئەگەر منی خۆشبویستایە هەرگیز نەدەمرد.

(موبایەلەکەی داخست)

ویستم لێی بپرسم کێ مردووە؟ بەلام ل□ بەرئەوەی وتەکەی وەک دێرە شیعرێک وابوو. بۆ ماوەیەک بێدەنگ بووم.

لەپاش چەند خولەکێک بینیم چەند دڵۆپە فرمێسکیک لە چاوەکانی دێتە خوار.

-———

موسافرێکیترم : خانمێکی ڕەشپۆش بوو، هەرکە دانیشت، ئاوڕێکم لێدایەوە تا لێی بپرسم بۆکوێ دەچێت؟

بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە وتی : ئەرێ کاکی شوفێر، لە ڕەش ڕەشتر هەیە بیپۆشم؟

سەرەتا نەمزانی مەبەستی چییە، بەلام هەستمکرد لەژێر ئەم ڕەشپۆشیا خەمێکی قورس خۆی حەشارداوە.

پێمگووت : گوێی مەدەرێ...شەو تا تاریکتربێت ئەستێرەی درەوشاوەتر دەبێت.

(بزەخەندەیەک کەوتە سەر لێوی…دڵی خۆشکردم)
پێشئەوەی دا بەزێت، بە نووکی پەنجەی دەستی، پەرچەمی ڕەشی لەسەر
رووخساری لابرد وتی : وا
ئەستێرەک لە ئاسمانەوە بەربوە خوارەوە!

یادگارییەکترم لەگەل خانمێکی بەتەمەن بوو، لە کورسیەکەی پشتەوە
بە بێدەنگی دانیشتبوو. لە ئاوێنەکەوە
تەماشایەکیم کرد، چرچ وڵۆچی گەردن و ناوچەوانی بە ئاشکرا
دیاربوو. بۆیەی ڕەشی لە پرچی دابوو.
زەنگی موبایلەکەی لێیدا. بە تووڕەییەوە وەلامی دایەوە :
تۆ مووی سەرمت سپی کرد.
(یەکسەرموبایەلەکەی داخست)
ئینجا تەماشایەکی منی کرد و بە زەردەخەنەیەکەوە وتی :
لەداخی ئەو پرچم بۆیە کردوە تا لەبیری خۆمی بەرمەوە.

بەم شێوەیە بیری موسافرەکانم دەکەم

مانیفێستی عەشق.. بەشی چوارەم… تێکست: ستیڤان شەمزینی

خۆم زۆر بە دەوڵەمەند دەزانم
چوون لە بری پارە، تۆم هەیە

وەکوو ماسییەکی بێ چارە
کەوتوومەتە تۆڕی عەشقی تۆوە

دەنکە مروارییەکم

ئێستا لە بری دەریا
دەی تۆ نیشتمانی ئەبەدیی منە

لە ناو قەرەباڵغییەکی بێوێنەدا ئاشقت بووم
بەڵام بە تەنیاییەکی کوشندەت سپاردم

ئامانجی من لە درێژەدان بە ژیان
مانەوەیە لە دەی پڕ سەوزی تۆدا

خەریکی نووسینەوەی ڕۆمانێکم
تیایدا ئەشقی تۆ، من ئەکوژێت

راستییەک لەسەر خۆم ئەزانم
مەرگم ئەو ڕۆژەیە لە تۆ دائەبڕێم

گەر پێتوایە پێویستە بێدەنگ بم
ڕێم بدە لە خەیاڵدا هاوار بکەم
خۆشم ئەوێی

یەک خەیاڵ و یەک خەونم هەیە
ئەویش تەنها ئامێزی میهرەبانی تۆیە

هەروەک بەیەک گەیشتنی دوو رووبار
بە بێدەنگی ئەڕژێینە خەونەکانی یەکترەوە

نیگای سیحراویت چەند کاریگەرە

هەوێنی هەزار قەسیدەی بێ کۆتاییە

هەمیشە لە قووڵایی ڕۆحی پەروانەیتا
ئاوازی ئەشقێکی سەرمەدیی دەژەنم

من دەریام و تۆش باران
بەهێمنی ئەبارێیتە سەر دڵی نەرمم

هەست بە ترپەی دڵت دەکەم
ئەو ساتانەی دەڵێی خۆشم ئەوێی

تێبینی: ئەم پۆستەرانە بەشێکن لە کۆ پۆستەری “مانیفێستی عەشق” لە دیوانە شیعری “بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە” لە ساڵی 2017 لە کوردستان چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

داعشی تیرۆریست هێشتا جێی مەترسییە … ئەحمەد رەجەب

لە عێراق هێشتا مەترسی سەرهەڵدانەوەی داعش هەیە و کۆتایی پێنەهاتووەو شانە نوستووەکانیان چالاکییان هەیەو سەرباری ئەو گورزە بەهێزانەی بەریکەوتن تا ئێستا بایەخ بە برەودان بە چالاکییەکانی ئەدات و، ئەیەوێت بگەڕێتەوە سەرکردەوە تیرۆرستییەکانی وەك جاران.

حەیدر عەبادی سەرۆك وەزیرانی پێشووی عێراق لە پاش شەرو ئازادکردنی شاری موسڵ و، پێش ئەوەی کورسییەکەی بەجێبهێڵێت لە 9 ی کانونی یەکەم (دێسەمبەر) ی 2017 رایکەیاند داعش کۆتاییهات و، دوا بەدوای عەبادی بە چەند رۆژێك رۆناڵد ترامپ سەرۆکی ئەمریکا بۆ

فەرمی ڕایگەیاند کە خەلافەتی داعش لە عێراق و سوریادا کۆتایی پێهاتووەو، هەردووکیان درێژیانکردو، وا نزیکەی دوو ساڵ نیو تێئەپەڕێت و هێشتا داعش لە ناوچە سنوورییەکانی عێراق و سوریاو پارێزگاکانی کەرکوك و سەڵاحەدین و ئەم ناوچانە داقوق و مەخمورو خانەقین و نەفتخانەو شیخ باوەو دوبزو شوێنی تر ماوەو، دەسەڵاتی فراوانی هەیەو لە هەندی ناوچەش هێرش ئەکات و هێزەکانی حکومەت دۆش داماون و هیچیان پێناکرێت.
خەلافەتی دەوڵەتی ئیسلامی (داعش) رفتاری نامرۆڤانەی زۆری ئەنجامداوەو ، خەڵکێکی سقیلی بێتاوانیان کوشت و سەدان و هەزاران کەسیان گرت وزیاتر لە حەوت هەزار کج و ئافرەتی ئێزدی و کریستانیان گواستەوە بۆ شوێنی نادیار زوربەیان وەك کوێلەو کەنیز فرۆشران و، ئێستا لاوازو بێهێزن و، توانای شەری رووبەرووبۆنەی راستەوخۆیان وەك جاران نەماوەو بەتایبەت لەو شوێنانە پێشمەرگەی کوردستان بە هؤی رووداوەکانی 16 ی ئوکتۆبەری 2017 چۆڵیانکردووە ئەکبیڤ و چالاکن و ئیسلامییەکان بە زۆریی تاقمی سەرلێشێواوی ئیخوان الموسلمین کە جاشی رژێمی تورکیان، شانازی بە داعشەوە ئەکەن و، پروپاگەندەو ریکلامیان بۆ ئەکەن و ئەڵێن داعش رێکخراوێکی توکمەیە و بەهێزە و، توانا سەربازییەکانی هێشتا تێکنەشکێنراون و، توانای هێرشکردنی هەیەو، سوپای عێراق و حەشدی شەعبی توانای کۆنترۆڵ کردنیان نەماوە.
چالاکییە تاوانکارییەکانی داعش لەم دووایيەدا چەندین پاریزگای گرتەوەو نزیك ناوچەکانی بەغدای پایتەخت بووەوەو، ئەم تاوانە مەترسیدارانەی رێکخراوی تیرۆریستی داعش دڵەراوکێی لە ناو خەڵك دروستکردووەو هەندێ سەرچاوە باس لە هاتنەوەی سەرلە نوێی ئەکەن و لە موسڵ باج و سەرانە وەرئەگرن و ئەوەش کەموکوری وسیستی نواندنی هێزە سەربازی وئەمنی و هەواڵگیرییەکانی عێراق دەرئەخات وئاماژەیە بۆ هەوڵدانی رێکخراوە تیرۆریستییەکە بۆ کۆکردنەوەی ئەو تاقمە سەرلێشێوانانە کە پرشوبڵاو بوونەتەوە.
سەرهەڵدانی داعش و پەرەسەندنی چالاکییەکانی کەم تەرخەمی وسیستی نواندنە بەرانبەر بە کردەوەی روژانە و نەخشەکانی داعشە و، نەبوونی رێکخستن و هاوکارییە لە نێوان دامەزراوەکانی هێزی چەکدارو ئاسایش و حەشدی شەعبی و پێشمەرگەیە و هەموو دەرهاویشتەکان کە دەستکەوتووە رێکخراوی تیرۆریستی هەوڵئەدات هیزو شانە نووستوەکانی لە ناوچە ئازادکراوەکان کاراو چالاك بکاتەوەو خەڵکی ئەو ناوچانەش تا ئێستا لەلایەن حکومەتەوە هیچیان بۆنەکراوەو باریان قورسەو ئەوەی داعش داگیری کردو تێکیدا وەك خۆی ماوەتەوەو نۆژن و بینا نەکراوەو کۆچبەرکان نەگەراونەتەوە بۆ شارو دێهات و

ئاویەکانیان و هەلی کاریان بۆ نەرەخساوەو فایەل و دوسیەی هەزاران بێسەروشوێن و زیندانیانی خەڵکی ناوچەکان کەڵەکەکراوەو دەستکاری نەکراون.

بەرامبەر بە مەترسییەکانی داعش پێویستە بە سیستەمێکی بتەوو یەکگرتوو لە رووی سیاسی وئەمنی وئابورییەو، سنورێك بۆ زۆرانبازی بەرتەسکی حزب حزبێنە دابنرێت و بایەخ بە هاوڵاتیانی ناوچە ئازادکراوەکان لە داعش بدرێت و چارەسەری بۆ دوسییە تایبەتییەکانیان بدۆزرێتەوەو لە رووی ئەمنییەوە پێویست بە وریایی ئەکات بۆ بەرنگاربوونە وهێرشکردن بۆ سەر شانە نووستووەکانی و تێکدانیان.

پێویستە حکومەتی ناوەندو حکومەتی هەرێمی کوردستان هەماهەنگی باش بۆ هاوکاری سەربازی و ئەمنی دروست بکەن و رێگا بە داعش نەدرێت سوود لە خاڵە لاوازەکانی نێوانیان وەربگرێت.

راونانی یەکجارەکی رێکخراوی داعشی تیرۆریستی و لەناوبردنی بە تەواوەتی شەری هەمووانە لە ئاستی عێراق وگشت وڵاتان و، پێویستە هەرچی توانا هەیە لە دژی بەکار بهێنرێت و پەردە لە سەر نەخشە گڵاوەکانی لاببرێت و بواری پێنەدرێت پرۆژە چەپەڵەکانی تێبپەرێنێ.

گەندەڵی هەڕەشەیەکی گەورەیە لەسەر عێراق و گروپە چەکدارەکان لەدەرەوەی یاسا کارەکانیان دەکەن و پێویستە حکومەتی عێراق چەکی میلیشیاکان داماڵێت کۆنترۆڵیان بکات.

لە 5 ی کانونی دووەمی (جەنیوەری) 2020 بەرلەمانی عێراق بەبێ کوردو سونەکان بە فیتی ئێران دەنگیاندا بۆ دەرکردنی هێزی سەربازی ئەمریکاو هاوپەیمانان لە عێراق و، لەمرۆدا حزبە شیعەکان گڵۆڵەیان کەوتوەتە لێژی و ترسی داعشیان لێنیشتووە پەشیمان بوونەتەوەو بە دەنگی بەرزو راشکاوانە ئەڵێن ئێمە زۆر پێویستیمان بە ئەمریکایە لە سەر ئاستی ئابووری و تەندروستی و ئەمنی بۆ ئەوەی بتوانین داعشی تیرۆریستی لەناوبەرین.

13/5/2020

دەرگا بە دەرگا، دار دار

…شیعری / نەوزاد بەندی

کە
دیکتاتۆر
هەموو دەرگا و
پەنجەرەکانی
لە خەڵک داخست ..
دەرگا و
پەنجەرەکانی
دۆزەخی لەئەخرەتە
سەرپشت …

ئەوەیش بە کات کەوتووە ..
خەڵک هەیە هوشیارە ،
بە خێرایی
ڕا ئەپەڕێ ..
خەڵکیش هەیە گەمژەیە ،
هەتا
کەشتیەکە وەرنەگەڕێ ،
دەنگ هەڵنابڕێ ..